

ІСТОРІЯ КНИЖКОВИХ КОЛЕКЦІЙ ТА ЗІБРАНЬ

УДК 027.021:271.5(477):71

І. О. Ціборовська-Римарович
канд. іст. наук
Національної бібліотеки України
імені В. І. Вернадського

МІСЦЕ І РОЛЬ МЕДИЧНОЇ ЛІТЕРАТУРИ В СТРУКТУРІ КНИГОЗБІРНИ ОСТРОЗЬКОГО ЄЗУЇТСЬКОГО КОЛЕГІУМУ

Присвячено ролі медичної літератури в діяльності католицьких монастирів XVI–XVIII ст. на прикладі бібліотеки Острозького єзуїтського колегіуму. Представлено «палітру» медичних видань, які зберігалися в книгозбірні Острозького єзуїтського колегіуму, запропоновано їхню історико-книгознавчу характеристику, провенієнції медичних стародруків визначено як важливе джерело до історії медицини України.

Ключові слова: бібліотека Острозького єзуїтського колегіуму, медичні стародруки, історія медицини України.

Монастирська медицина є важливою сторінкою в історії медичної науки, яка розкриває один з аспектів її розвитку в добу Середньовіччя та Модерної доби. В монастирях навчали лікарського фаху, при них існували шпиталі для хворих та аптеки. Лікарська справа на всіх етапах розвитку людського суспільства завжди була життєво необхідною, викликала повагу до її фахівців, потребувала від людини високої ерудиції, особливих здібностей та рис характеру. Спрямована на піклування про здоров'я людини, часто на боротьбу за її життя, вона займалася лікуванням хворих, полегшенням страждань немічних. Вона була однією із сфер діяльності монастирів, які керувалися християнськими морально-етичними нормами, сформульованими в постулатах: «любов до ближнього», «полегшення духовних та фізичних страждань», «допомога бідним та стражденим». І в цьому головне завдання медицини перегукувалося з християнською мораллю.

Багато святих Християнської Церкви вважалися покровителями лікарської справи. Св. Апостол Лука, «улюблений лікар», був по-

кровителем не тільки художників, але й лікарів [1, 128]. Покровителями лікарів та аптекарів вважалися брати-близнюки св. Козьма та св. Даміан [1, 114], лікарів – св. Пантелеймон та св. Рох, захисник від чуми, холери та інших інфекційних хвороб [1, 192–193]. Покровителькою офтальмологів, оптиків та сліпих була св. Люція [1, 131], покровителькою повитух – св. Доротея Каппадокійська [1, 67], покровителькою стоматологів – св. Аполлонія [1, 24]. Заступником хворих на епілепсію та хворобу, яка одержала назву «танок св. Вітта», покусаних зміями і скаженими собаками вважався св. Вітт [1, 45]. Покровителем хворих був св. Антоній Аббат. За церковною історією цілительством займалися св. Текля [1, 216–217], св. Трифон і преподобний Агапіт.

Одним із джерел у дослідженні монастирської медицини можуть бути фонди монастирських бібліотек. З іншого боку, присутність медичних видань у бібліотечних фондах розширює їхню тематичну палітру і повніше відтворює діяльність монастиря. Медична література монастирських бібліотек досі не була об'єктом самостійного фахового історико-медичного чи історико-книгознавчого дослідження вітчизняних науковців. Метою даної публікації є історико-книгознавчий аналіз стародруків медичної тематики з фондів бібліотеки Острозького єзуїтського колегіуму в контексті історії бібліотек римо-католицьких монастирів в Україні та історії медицини.

Острозький єзуїтський колегіум (1624–1773) був уфондований дідичкою Острога кн. Анною Алоїзою Острозькою (1603–1654), дочкою волинського воєводи кн. Олександра Острозького, онучкою київського воєводи, протектора Православної Церкви, фундатора і патрона Острозької академії, благовірного кн. Костянтина Василя Острозького, дружиною великого литовського гетьмана Кароля Ходкевича. Кн. Анна Алоїза Острозька 1624 р. і 1627 р. відписала Колегіуму значні маєтності та пожертвувала ділянку і матеріали для будівництва приміщення Колегіуму й костелу. Наданням від 27 липня 1624 р. Колегіуму належали: Білі Береги, Бодаки, Княгинине з фільварком, Мартиновщина, Нараїв, Острів, Спасів з фільварком, Шаварки, Уїздці, Волиця і Заруддя. За наданням 1627 р. йому належали: Кургани, Могиляни, Мощаниця з фільварком, Берездів, Мишківці, Монастерок, Волосківці, Новородчизна [5, 482]. Кн. Анна Алоїза Острозька дарувала Колегіуму книжки, про що свідчать стародруки з гербовим суперекслібрисом княгині з бібліотеки Острозького єзуїтського колегіуму [3; 4].

Книгозбірні єзуїтських колегіумів можна назвати багатоструктурними підрозділами. Зібрання книжок орденського осередку складалося з фондів головної, вживаючи сучасну лексику, фундаментальної бібліотеки та менших, спеціалізованих бібліотек, до яких відносилися бібліотека аптеки та бібліотечка інфірмерії. Частина медичної літератури могла знаходитися і у фонді головної бібліотеки.

Взагалі складно на основі джерел, які збереглися до нашого часу, констатувати ступінь використання монастирських бібліотечних фондів, інтенсивність читання бібліотечних книжок. Один із шляхів визначення ступеня використання друкованих джерел – це їхнє цитування. Інший шлях – прослідкувати в творах сліди досліджених джерел і використаних праць. Це стосується різних галузей знань, в тому числі й медицини. Наявність книжки в бібліотеці, запис, що засвідчує особу власника книжки, маргінальні записи на її берегах – коментування тексту, записи посилань на інші медичні видання, нечасті випадки наявності на форзацах вставлених для нотаток чистих аркушах медичних рецептів, способу приготування ліків – все це дає інформацію про використання даного твору, ступінь обізнаності й фаховий рівень власника книжки, лікаря чи аптекаря орденського осередку. Шкода тільки, що перелічені факти всі разом трапляються дуже рідко. Але скрупульозно зібраний фрагментарний фактографічний матеріал дає можливість яскравіше висвітлити рівень розповсюдження медичних знань, ступінь обізнаності з досягненнями світової медичної науки, роль монастирів у наданні медичної допомоги хворим тощо.

Загалом джерельна база подає скупі дані про медичні книгозбірні монастирів, часом не дає можливості встановити імена авторів і назви медичних праць, якими користувалися ченці, поповнюючи свої теоретичні знання з різних галузей медичної науки, необхідні для лікування хворих людей та звірів, застосування медикаментів. Списки книжок, які після поділів Речі Посполитої склалися під час канонічних візитацій в монастирях, що опинилися в складі Російської імперії, інформували тільки про наявність медичних видань і подавали їхню загальну кількість. В наш час, якщо не збереглися каталоги чи інвентарі монастирських книгозбірень, це єдине джерело, окрім власне стародруків.

Діяльність на медичній ниві в єзуїтських колегіумах здійснювалася через функціонування аптек та інфірмерій. Аптеки в єзуїтських колегіумах засновувалися, в першу чергу, для обслугову-

вання його мешканців. Аптека займалася виготовленням і розповсюдженням ліків, але в ній можна було придбати коріння приправ, ароматичні речовини, алкогольні напої тощо. Ліки єзуїтських аптек виготовлялися, в основному, на місцях. Сировину для ліків одержували або збираючи трави, квіти, коріння, насіння, або купуючи необхідні речовини і переробляючи їх за існуючими рецептами. З цієї причини аптека мала велике значення і часто ретельно фахово комплектувалася. Її завданням було підготувати адепта до медичних занять і забезпечити відповідними вказівками щодо виготовлення ліків та їхнього застосування при лікуванні хворих. Для забезпечення аптеки лікарськими рослинами колегіуми в своїх маєтностях мали сади, де їх вирощували. Аптечні бібліотеки не були дуже великими. Вони нараховували в своєму фонді до кількох десятків томів. Менш потрібні в повсякденній діяльності медичні видання зберігалися в головній бібліотеці монастиря. Ліки, виготовлені в колегіумній аптеці, могли безкоштовно роздаватися бідним та бонефакторам Ордену. Аптекарями були члени Товариства Ісусового. Фах аптекаря в Ордені єзуїтів відносився до такого, яким займалися впродовж усього життя. Принцип «ротації кадрів» у Товаристві Ісуса стосувався і аптекарів, і лікарів, і інфірмарів. Багато орденських аптекарів, завдяки таланту й тривалій практиці, ставали відомими не тільки в місті, але далеко за його межами. До розвитку й популярності єзуїтських аптек спричинився обмін досвідом у галузі фармації як на теренах окремо взятої провінції, так і в межах цілого Ордену. З 1591 р. набули поширення, завдяки позитивним наслідкам лікування, так звані «єзуїтські пігулки» проти епідемічних хвороб (моривиці), які почав виробляти у Кракові брат Вільгельм Ламбертус (†1600; [5, 353], англієць за походженням. З 1643 р. єзуїтські аптеки уславилися постачанням «єзуїтського порошку», який виробляли з кори хінного дерева і який був головним засобом лікування малярії. Кора хінного дерева була привезена до Європи з Південної Америки 1640 р. лікарем віце-короля Перу доном Жуаном Вега. Про лікувальну дію хініну дізналися отці єзуїти і взяли імпорт кори під свій суворий контроль. В Римі популяризував хінін як “pulver jesuiticus” іспанський теолог, згодом кардинал Хуан де Людо.

Аптеки колегіумів, як і власне Товариство Ісуса, переживали різні ситуації у своїй діяльності. Візитатор Помпіліус Ламбертенго у своєму меморандумі від 11.09.1629 р., призначеному для ректо-

рів колегіумів Речі Посполитої, в пунктах № 23 і № 24 зазначив, що при єзуїтських колегіумах є забагато аптек і заборонив продавати ліки, наказавши безкоштовно видавати ліки бідним та благодійникам Ордену за розпорядженням ректора. Він ухвалив, щоб аптекою опікувалася світська особа, а брати-єзуїти опікувалися інфірмерією. Останнє розпорядження виконувалося не вповні, бо світська особа після навчання аптекарській справі бажала відкрити власний заклад, щоб мати більший прибуток. Тож аптекарями і надалі продовжували бути члени Товариства Ісусового [5, 14]. За розпорядженням візитатора Фабриція Банфі (Banfi), з 1645 р. аптекарю-єзуїту заборонялося лікувати хворих жінок. Він також не мав права довільно виписувати ліки. Ліки він мусів одержувати через посередництво міністра дому.

Для утримання аптек часто використовували грошові суми, одержані від продажу ліків. Гроші необхідно було спрямовувати на подальший розвиток аптек, а надлишок віддавати до провінціо-нальної каси й аптекам інших колегіумів. Деякі аптеки однак мали сталі фондуші або записи, яких вистачало на їхнє утримання, а аптекарі віддавали прибутки від аптекарської справи на релігійні потреби свого колегіуму. Популярність єзуїтських аптек серед населення часом провокувала конфлікти з міськими аптекарями [5, 14–15].

Відомості про аптекарів єзуїтських колегіумів подають каталоги орденських провінцій, інформацію про обладнання аптек можна віднайти в історіях колегіумів і доповідних записках їхніх ректорів.

В Острозькому єзуїтському колегіумі аптека була заснована в 1628 р., розширена – в 1641 р. Вона не мала жодних фондушних записів, але функціонувала без перерви до закриття колегіуму в 1773 р., після чого була продана Едукаційною Комісією. Якийсь час в колегіумній аптеці працював кваліфікований аптекар Бальтазар із Тюрингії (XVII ст.), протестант за віросповіданням, який не зміг дістатися до Києва і залишився в Острозі, прийнявши католицьку віру. Він підніс рівень місцевої аптеки на вищий щабель і навчив своєї справи брата Степана Войтельського. Архівні документи зберегли для історії імена 23 аптекарів Острозького єзуїтського колегіуму, які працювали тут з 1628 до 1773 р. [5, 483].

В орденському домі було приміщення, в якому перебували хворі члени Ордену і яке називалося інфірмерія. Приміщення ін-

фірмерії складалося з кількох кімнат для догляду за хворими, найчастіше до 10 ліжок. Опікувався хворими інфірмар. Орденські правила залучали до підготовки на посаду інфірмара братів – членів Ордену, які відзначалися фізичною силою і здоров'ям, а також такими душевними якостями, як доброзичливість та терпіння. Інфірмари піклувалися про фізичний стан хворих, давали приписані аптекарем або лікарем ліки, несли моральну втіху. Діяльність інфірмарів регламентували правила братів-інфірмарів. У Польській та Литовській провінціях Товариства Ісуса інфірмерії існували у всіх колегіумах і в багатьох резиденціях. У XVII ст. в багатьох єзуїтських колегіумах почалося заснування аптек, і часто аптекарі, хоча і не завжди, виконували обов'язки інфірмара [5, 229]. В інфірмерії для хворих тримали невелику кількість книжок, часто ілюстрованих. Серед них завжди були аскетичні твори, які повинні були допомагати переносити страждання від хвороб, полегшувати недужим нелегкий шлях повернення до здорового стану [8, 263]. В цьому випадку книжки мали виконувати психотерапевтичну функцію.

Стан джерельної бази для дослідження фонду колегіумної книгозбірні взагалі і медичної літератури в ньому зокрема сьогодні не є ретельно відпрацьованим і не вирізняється багатством і різноманітністю документів та їхньою кількістю. Каталог бібліотеки Острозького єзуїтського колегіуму часів його існування, тобто джерело інформації першого порядку, не зберігся. Але в каталозі бібліотеки Волинської православної духовної семінарії (Інститут рукопису НБУВ, ф. І, спр. 4726), укладеному 1893 р., куди влилися стародруки єзуїтської книгозбірні, зазначено, які книжки надійшли з єзуїтської бібліотеки Острога. Разом із стародруками острозької єзуїтської книгозбірні, найбільша відома сьогодні частина якої зберігається тепер у фондах Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського (далі – НБУВ), ці відомості дозволяють реконструювати досить повно репертуар медичної літератури, яка знаходилася в колегіумі на середину XVIII ст. Але треба мати на увазі, що бібліотечний фонд мав втрати під час реєвакції у 1813 р. з м. Кобеляки Полтавської губернії після війни 1812 р. з Наполеоном Бонапартом, страждав від пожеж вже в складі книжкового зібрання Волинської православної духовної семінарії. До того ж у рукописному каталозі частина бібліографічних описів стосується дефектних примірників без початку і закінчення, без

оправи, в поганому стані збереження, на яких не збереглися провенієнції. Це могло завадити укладачеві каталогу наприкінці XIX ст. визначити приналежність видань XVI–XVIII ст. до конкретної книгозбірні в минулому. А серед подібних примірників могли бути й медичні стародруки з книгозбірні Острозького єзуїтського колегіуму. Тож книжок з медицини в її складі цілком могло бути більше, ніж зафіксовано в рукописному каталозі семінарії. У тексті публікації після вихідних даних стародруків подаються їхні номери за рукописним каталогом Волинської духовної православної семінарії.

Другим важливим джерелом є власне стародруки з острозької книгозбірні, які збереглися до нашого часу з провенієнціями, власницькими книжковими знаками тощо. Зроблені підрахунки подають таку кількість видань медичної тематики, включаючи ботанічні атласи, в книгозбірні Острозького єзуїтського колегіуму – 57 видань. Для порівняння подаємо відомості про наявність медичних книжок у монастирях інших католицьких орденів, включаючи Орден бонефраторів або Орден братів милосердя, в якому лікування та догляд хворих були основним видом діяльності. Лікуванням хворих та утриманням шпиталів окрім бонефраторів займалися єзуїти, тринітарії, босі кармеліти, василіяни. Відповідно, вони теж мали певну кількість медичних книжок у своїх монастирях.

Візитація 1818 р. луцьких бонефраторів зафіксувала в монастирі 63 книжки, серед них 16 – з медичної тематики [6, 48]. Бонефратори в монастирі, що у Високому Литовському, на початку XIX ст. мали 53 медичні книжки, гродненські бонефратори – 21, віленські – 14 медичних книжок у 22 томах [10, 89], вишнівецькі босі кармеліти у своїй книгозбірні зберігали 18 медичних книжок [6, 53], луцькі тринітарії – 46. Наведені дані дозволяють зробити висновок, що Острозький колегіум був непогано забезпечений медичною літературою, беручи до уваги, що лікарська справа не відносилася до основних видів діяльності членів Товариства Ісусового. Аналіз змісту медичної літератури засвідчує, що тогочасні здобутки медичної науки були представлені досить широко в монастирській книгозбірні.

Серед 57 видань були праці 42-х медиків, відомих в історії медицини від давніх часів до XVIII ст. Це були медичні твори лікарів давніх часів: давньогрецького лікаря Гіппократа, давньоримського філософа й письменника Авла Корнелія Цельса (Celsus; 1 ст.

до н.е.–1 ст. н.е.), давньоримського лікаря Клавдія Галена (бл. 130–бл. 200), та Модерної доби: Теофраста Парацельса (1493–1541), який ввів застосування металів у фармакологію, стверджував у медицині перевагу досвіду над авторитетом античних авторів, «батька анатомії» Андреа Везалія (1514–64), французького лікаря Жана Фернеля (Fernel, лат. Fernelius; 1497–1558; [8, 259]), який у своїй роботі «Universal medicine» вперше медичну науку поділив на фізіологію, патологію й терапію; іспанського лікаря Луїса де Меркадо (лат. Mercatus; 1513–1599; [7, XI, 54]), німецького ботаніка і медика Леонарда Фукса (Fuchs; 1501–1566; [7, VIII, 864]), польського лікаря Симона з Ловіча (XVI ст.), французького лікаря Жан-Жака Векера (Wecker; 1528–1586; [7, XV, 1295]), італійського медика Луки Антоніо Поржіо (Porzio, лат. Portius; 1639–1728; [7, XII, 1486]), Германа Бургааве (1668–1738) – визначного голландського клініциста, який ввів термометр у повсякденний звичок, та ін.

Хронологічно медичні стародруки розподілялися таким чином: XVI ст. – 24 видання, XVII ст. – 26 видань, XVIII ст. – 7 видань.

За місцем видання медична література в книгозбірні була представлена друкарнями таких європейських міст: Авіньйон – 1 вид., Базель – 5 вид., Бергамо – 1 вид., Брешія – 1 вид., Венеція – 3 вид., Відень – 2 вид., Гданськ – 1 вид., Ієна – 2 вид., Кельн – 1 вид., Краків – 1 вид., Лейден – 3 вид., Лейпціг – 2 вид., Ліон – 7 вид., Лондон – 1 вид., Любек – 1 вид., Монтебельяр – 1 вид., Нюрнберг – 3 вид., Падуя – 3 вид., Париж – 3 вид., Торунь – 1 вид., Утрехт – 1 вид., Флоренція – 1 вид., Франкфурт-на-Майні – 11 вид.

Книжки були присвячені різним галузям медичної науки та лікуванню різних хвороб. Найширше була представлена фармація – 12-ма виданнями. Цю галузь представляли фармакопеї, праці про способи приготування ліків, трактати про протиотрути, зокрема праця Ж.Ж. Векера “Antidotarium generale” (Базель, 1585; № 3095). Серед фармакопей в книгозбірні були представлені такі видання: праця німецького лікаря й хіміка Йоганна Цвельфера (Zwelfer, 1618–1668; [7, XV, 1521]) “Pharmacopoeia regia...” (Нюрнберг, 1693; № 3143), “Dispensatorium pharmaceuticum austriaco-viennense...” (Відень, 1737; № 3148). Фармацію представляли праця німецького ботаніка, помолога і фармацевта Валерія Кордуса (Cordus, 1515–1544; [7, V, 133]) “Dispensatorium pharmacorum omnium...” (Нюрнберг, 1598; № 3103), праця німецького лікаря, професора ботаніки, хірургії

й анатомії у Лейпцігу Міхаеля Етмюллера (Ettmuller, 1648–1683; [7, VII, 1082]) “Opera pharmaceutico-chymica” (Ліон, 1686; № 3142), три праці німецького лікаря, відомого фармацевта Йоганна Гельфрика Юнгкена (Jungken; 1648–1726; [7, IX, 1110]), видані у Франкфурті-на-Майні: “Medicus praesenti seculo accomodandus...” (1672; № 3134), “Lexicon pharmaceuticum...” (1698; № 3145), “Lexicon chymico-pharmaceuticum...” (1709; № 3136).

Тісно пов'язаними з фармакологією були ботанічні видання, які містили інформацію про рослини та їхні лікувальні властивості. Часто ці видання мали форму ботанічних атласів, багато ілюстрованих зображеннями рослин. З ботанічних видань у списку книжок острозької єзуїтської книгозбірні стоїть знаменита праця Леонарда Фукса “Historia stirpium commentarii insignes” (Базель, 1542), перше прижиттєве видання латинською мовою, яке вважається найранішим монументальним ботанічним трактатом. Її автор – німецький лікар, один із трьох основоположників ботанічної науки, поряд із Отто Брунфелсом (Brunfels) і Ієронімом Боком (Bock). Він був лейб-медиком бранденбурзького маркграфа Георга (1528–1531), професором медицини у Тюбінгенському університеті. Видання вміщує описання 400 диких і 100 культивованих рослин та відомості про їхнє медичне застосування. Книжка ілюстрована 512 дереворитами із зображеннями рослин. Ілюстрації були виконані художником Аьбрехтом Меєром (Meyer), який малював рослини за вказівками Леонарда Фукса, художником Генріхом Фультмаєром (Fullmauer), який переносив малюнки на дерев'яні дошки, та гравером Рудольфом Спеклем (Rudolf Speckle), який вирізав зображення на дереві.

У колегіумній книгозбірні в двох примірниках зберігався відомий ботанічний атлас авторства Матіаса де Лобеля (L'Obel de, лат. Lobelius; 1538–1616) і Пітера Пена (Pena, 1538–1605) “Stirpium adversaria nova ...” (Лондон, 1570; № 3090).

У книгозбірні були представлені праці з анатомії і хірургії. З анатомії – капітальна праця Андреа Везалія “De humani corporis fabrica...” (Ліон, 1552; № 3079), з хірургії – твір видатного італійського хірурга Джованні Віго (Vigo, 1460–1525) “Practica chirurgica” (Без тит.; № 3184), який видавався 40 разів, твір відомого німецького хірурга Вільгельма Фабриса (лат. Fabricius; 1560–1634; [7, VIII, 21]), в якому йдеться, зокрема, про лікування гангрені “Selectae observationes chirurgicae quinque et viginti, item de gagnghrena...” (S. l.;

1598; № 3105). Серед видань п'яти праць Луїса де Меркадо, опублікованих у Франкфурті-на-Майні, були твори, присвячені хірургії: “Opera omnia medica et chirurgica in 5 t.” (1620; t. 1, 2, 3; № 3117); “De puerorum educatione custodia et providentia” (1629), “De mulierum affectionibus” (1620; № 3120), “Institutiones chirurgicae” (1619), “Institutiones ad usum et examen eorum, qui luxatoriam exercent artem” (1625).

Відносно невелика кількість праць з хірургії може бути пояснена об'єктивними причинами. Ця галузь медицини по суті залишалася поза увагою лікарів-ченців, бо рішеннями Латеранського собору 1139 р. та Собору в Монпельє 1162 р. заборонялося духовним особам проводити медичні маніпуляції, при яких проливалася кров. Окрім того, заборона папою Бонифацієм VIII у 1300 р. під страхом відлучення від церкви робити розтини людських тіл після смерті гальмувала розвиток медичних знань [2, 50].

У колегіумній бібліотеці зберігався опус Корнелія Цельса «Про медицину». Його розділи були присвячені питанням гігієни, хірургії, захворюванням шкіри. Запис про це видання в рукописному каталозі бібліотеки Волинської православної духовної семінарії так інформує про острозький примірник: «“Libri octo medici”. Падуя. 8°. Без титулу і перших 8 сторінок; № 3180». Перше видання твору побачило світ у 1566 р.

У монастирській книгозбірні були трактати про методи лікування різних хвороб французького лікаря і натураліста Гільйома Ронделе (Rondelet, 1507–1556; [7, XIII, 1367]) “Methodus curandorum omnium morborum corporis humani in tres libros distincta” (Париж, [s. a.]; № 3182), про лікування лихоманок “De febribus” (Лейден, 1598; № 3102) голландського лікаря, професора медицини Лейденського університету Йохана Герна (лат. Heurnius; 1543–1601; [7, IX, 264]), про хвороби очей Філіппа Монтальдо “Optica intra philosophiae et medicinae arcam. De visu, de visus organo, et objecto theoriam accurate complectens” (Флоренція, 1606; № 3111). У фонді бібліотеки знаходилася праця Луки Антоніо Поржіо з військової медицини “De milites in castris sanitate tuenda” (Відень, 1685; № 3140).

Доробок голландського клініциста Германа Бургааве представлений виданнями 4 праць: “Aphorismi de cognoscendis et curandis morbis” (Лейден, 1737; № 3153), “Tractatus de viribus medicamentorum” (Іена, 1752; № 3156), “Tractatio medico-practica de lue venera” (Лейден, 1751; № 3155), “Opera” (Нюрнберг, 1755).

Важливу інформацію про надходження книжок до бібліотеки

та їхнє використання подають провенієнції. Стародруки з аптечної бібліотеки колегіуму на титульних аркушах мають запис: “Pro Apotheca Collegii Ostrogiensis Societatis Jesu” («Для Аптеки Острозького єзуїтського колегіуму»).

Для історії медицини цікаво простежити зв'язок «книжка – фахівець». Такі випадки трапляються не так часто, як би хотілося досліднику. Серед медичних стародруків книгозбірні Острозького єзуїтського колегіуму є яскрава ілюстрація такої сув'язі. Примірник прижиттєвого видання праці італійського лікаря, доктора медицини Джованні Томазо Мінадо (лат. Minadous; 1540–1615; [7, XI, 277] “De humani corporis turpitudinibus cognoscendis et curandis libri tres...” (Падуя, 1600; № 3106) має в собі чотири записи, які оповідають про його долю. Книжка була придбана за 6 тинфів для аптеки Острозького єзуїтського колегіуму його аптекарем Бенедиктом Харлецьким. Про це свідчать перші два записи, які зроблено одним почерком, найвірогідніше самим аптекарем: 1) “Hunc librum emi 6 Tynf. P. Apotheca Ostrogiensis / Societatis Jesu” («Цю книжку я купив за 6 тинфів [польських] для Острозької аптеки Товариства Ісусового», 2) “Benedictus Charlecki S. J. Apoth. Ostrog[iensis]” («Бенедикта Харлецького, члена Товариства Ісусового, острозького аптекаря»). 1766 року Бенедикт Харлецький передав книжку Острозькому колегіуму, факт, який засвідчують наступні два записи: 3) “Collegii Ostrogiensis / Societatis Jesu / 1766 / ex dono Benedicti / Charlecki S. J.” («З дару Бенедикта Харлецького, члена Товариства Ісусового Острозькому єзуїтському колегіуму 1766 року»), 4) “Applicui Collegii Ostrogiensis Soc[ietatis] Jesu” («Надав Острозькому єзуїтському колегіуму»). Три записи розміщуються на форзаці стародруку, один під № 3 – на титульному аркуші. Бенедикт Харлецький (1724 – після 1773) був аптекарем, інфірмарієм і фармацевтом у Любліні в 1750–1752 рр., Острозі – в 1752–1769 рр., Станіславі – у 1771–1773 рр. Після касації Ордену єзуїтів він залишався у Станіславі [5, 86].

Поданий у публікації матеріал інформує про розповсюдження в Україні у XVI–XVIII ст. друкованих праць провідних європейських медиків та їхнє використання, повніше розкриває історію книгозбірні Острозького єзуїтського колегіуму, дає можливість провести порівняльний книгознавчий і джерелознавчий аналіз медичних видань бібліотеки цього Колегіуму з медичними виданням, які зберігалися в бібліотеках інших єзуїтських колегіумів на етнічних українських

землях, що, в свою чергу, додасть новий фактографічний матеріал в історію монастирської медицини в Україні.

1. *Апостолос-Каппадона Д.* Словарь христианского искусства. – Челябинск, 2000. – 266 с.

2. *Голяченко О. М., Ганіткевич Я. В.* Історія медицини. – Тернопіль, 2004. – 246 с.

3. *Ціборовська-Римарович І.О.* Бібліотека Острозького єзуїтського колегіуму: історія та сучасний стан фонду // Наук. зап. Нац. ун-ту «Острозька академія». Сер. Іст. науки. – Острог, 2009. – Вип. 13. – С. 378–392.

4. *Шемета Ю.* Суперекслібрис Анни-Алоїзи Острозької у фондах Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В.І. Вернадського. – К., 2003. – Вип. 10. – С. 157–171.

5. Encyklopedija wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy. 1564–1995 / Oprac. L. Grzebień. – Kraków, 2004. – 882 s.: il.

6. *Giżycki J. M.* Klasztor O. Karmelitów bosych w Wisniowcu // Rocznik Wołyński. – Równe, 1939. – Т. 8.

7. Grand dictionnaire universel du XIX siecle / P. Larousse. – Paris, s. a. – 15 t.

8. *Grzebień L.* Organizacja bibliotek jezuickich w Polsce od XVI do XVIII wieku // Archiwa, Biblioteki i Muzea kościelne. – Lublin, 1975. – Т. 30. – С. 223–278; Т. 31. – С. 225–281.

9. *Kardaszewicz St.* Dzieje dawniejsze miasta Ostroga. Materiały do historyi Wołynia. – Warszawa ; Kraków, 1913.

10. *Pidtypczak-Majerowicz M.* Biblioteki i bibliotekarstwo zakonne na wschodnich ziemiach Rzeczypospolitej w XVII–XVIII wieku. – Wrocław, 1996. – 193 s. – (Acta Universitatis Wratislaviensis ; § 1815. Bibliotekarstwo XX).

Summary

The article covers the information about the role of medical editions in the activity of the Roman-Catholic friaries by example the Ostrog Jesuit College and presents historical and bibliological analysis of the literature on medicine in the Ostrog College Library. The publication examines also the provinienes in the medical editions of this friary's library and characterizes them as valuable source for the history of medicine in Ukraine.

Key words: Ostrog Jesuit College library, medical old-printed books, history of Medicin in Ukraine.